

กระบวนทำรำของรามสูรในการแสดงเบ็ทโรงละครใน

นายประเสริฐ สันติพงษ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

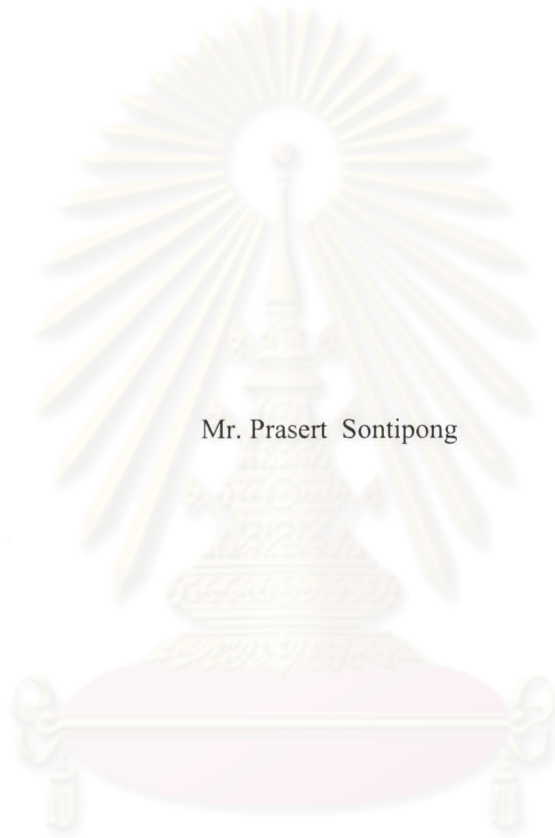
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN : 974-17-2465-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RAMASURA DANCE PATTERNS IN LAKON NAI DANCE PRELUDE

Mr. Prasert Sontipong

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2465-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์

โดย

สาขาวิชา

อาจารย์ที่ปรึกษา

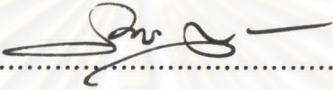
กระบวนทำร่างของรามสูรในการแสดงเบ็กรงละครใน

นายประเสริฐ สันติพงษ์

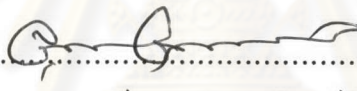
นาฏยศิลป์ไทย

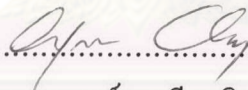
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ผุสดี หลิมสกุล

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ผุสดี หลิมสกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิวอน)

..... กรรมการ
(อาจารย์ประเมษฐ์ บุญยะชัย)

ประเสริฐ สันติพงษ์ : กระทบทำรำของรามสูรในการแสดงเบ็กรงละครใน.
(RAMASURA DANCE PATTERNS IN LAKON NAI DANCE PRELUDE)
อ.ที่ปรึกษา:ผู้ช่วยศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล, 621 หน้า. ISBN 974-17-2465-9

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติ ความสำคัญ และกระทบทำรำ
ของรามสูร อสูรเทพบุตร ในการแสดงเบ็กรงละครใน ชุด เมขลา-รามสูร

ผลการวิจัยพบว่า การแสดงเบ็กรง เป็นประเพณีที่มีการแสดงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึง
ปัจจุบัน การแสดงเบ็กรงที่เป็นเรื่องราวพบว่ามี 18 ชุด ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีการแสดงเบ็กรง
ละครในชุดเมขลา-รามสูรที่เต็มรูปแบบ

กระทบทำรำของรามสูรในการแสดงเบ็กรงประกอบไปด้วย 4 กระทบทำรำ ตาม
ลำดับการแสดง คือ

1. รามสูรนั่งวิมาน เป็นกระทบทำรำเดี่ยว ประกอบด้วย รำตีบทตามคำร้อง และรำ
รับตามบทร้องทวน
2. เพลงคุกพาทย์ เป็นกระทบทำรำเดี่ยวที่แสดงอิทธิฤทธิ์ของรามสูรด้วยท่ารำที่ใช้
ความเข้มแข็ง
3. รำโลดไล่และติดตามนางเมขลา เป็นกระทบทำรำคู่ ท่ารำมีความสัมพันธ์สอดคล้อง
กับนางเมขลา
4. รามสูรรบกับอรชุน เป็นกระทบทำรำแบบละครใน คือ การรำตามบทร้อง
ในบทรับ และบทรุก

การแสดงเบ็กรงละครใน ชุดเมขลา-รามสูร เป็นมรดกทางด้านนาฏศิลป์ที่หากำมิได้
ควรมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์สืบไป

ภาควิชา..... นาฏศิลป์..... ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา..... นาฏศิลป์ไทย..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2545.....

4486562035 : MAJOR THAI CLASSICAL DANCE

KEY WORD : RAMASURA DANCE PATTERNS IN LAKON NAI DANCE PRELUDE

PRASERT SONTIPONG : RAMASURA DANCE PATTERNS IN LAKON NAI DANCE PRELUDE. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. PHUSADEE LIMSCHOON, 621 pp. ISBN 974-17-2465-9.

This thesis aims at studying the history, the importance and the dance patterns of Ramasura, a demonic angle in the prelude of Lakon Nai, Mekhala and Ramasura.

The Research finds that Boek Rong or dance prelude of Lakon Nai has been performed as a tradition since Ayudhya period until today. Eighteen Boek Rong dances are found. Ramasura - Mekhla is the rarest performance today.

Ramasura prelude has four consecutive parts as follows:

1. Nang Wiman: Ramasura uses hand vocabularies to exemplify the song lyrics. During the repetition of each song phase, Ramasura uses different dance sequence which is not relevant to the lyrics. This is called Ram Tuan Bot which is a Lakon Nai dance tradition.
2. Kook Pat: Ramasura's solo dance expressing his prowess a mighty power as a powerful deity in the sky.
3. Lod Lai - Tid Tam Mekhala: Ramasura, god of thunder tries to get the lightning ball from Mekhala, goddess of lightening. This is a very complex pas de deux.
4. Ramasura Rob Aurajuna: Lakon Nai martial arts dance between the rivals are choreographed to suit the song lyrics as a tradition of Lakon Nai as well.

This dance prelude should be preserved as a valueless Lakon Nai heritage.

Department .....Dance .....

Field of study ...Thai Classical Dance.....

Academic year .....2002.....

Student's signature.....

Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือจากอาจารย์ท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ผู้เขียนขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขชี้แนะแนวทางและให้คำอธิบายอันมีประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำงานวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน อาจารย์ประเมษฐ์ บุญยะชัย กรรมการวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ความรู้และข้อเสนอความคิดเห็นในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ อาจารย์ทองสุข จำเริญพฤกษ์ อาจารย์ประดิษฐ์ ศิลปสมบัติ อาจารย์ดำรงศักดิ์ นาฏประเสริฐ ที่กรุณาถ่ายทอดกระบวนการทำรำรามสุรและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งอาจารย์อุดม อังศุธร อาจารย์วีระชัย มีบ่อทรัพย์ กรุณาถ่ายทอดกระบวนการทำรำของรามสุรกับพระอรชุน อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม กรุณาถ่ายทอดกระบวนการทำรำของนางเมขลา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ครู อาจารย์ เพื่อนข้าราชการ ภาควิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง และอีกหลายท่านที่มีได้กล่าวนาม ซึ่งได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนความร่วมมือ ช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกเป็นพระคุณอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอขอบพระคุณทุกๆ ท่านมา ณ โอกาสนี้

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าทางด้านนาฏศิลป์ไทย และรวบรวมบันทึกทำรำเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้วิจัยมีความประสงค์จะให้งานวิจัยฉบับนี้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจรูปแบบการแสดงและกระบวนการทำรำของรามสุรในการแสดงเบิกโรงละครใน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป หากงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้วิจัยขออุทิศความดีให้แก่บิดามารดา ครู อาจารย์ ที่อบรมสั่งสอน และทุกๆ ท่านที่เป็นกำลังใจให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้

ประเสริฐ สันติพงษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญตาราง	พ
สารบัญแผนผัง	ฟ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
บทที่ 2 ประวัติและความเป็นมาของการแสดงเบิกโรงละครในชุดเมขลา-รามสูร.....	9
2.1 ประวัติการแสดงเบิกโรง.....	12
2.1.1 ความหมายของคำว่าเบิกโรง.....	20
2.1.2 ความสำคัญของการแสดงเบิกโรง.....	22
2.1.3 ประเภทของการแสดงเบิกโรง.....	27
2.1.3.1 เบิกโรงด้วยการละเล่น.....	27
2.1.3.2 เบิกโรงด้วยการรำ.....	28
2.1.3.3 เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว.....	35
2.2 เบิกโรงเมขลา-รามสูรยุคต่างๆ	55
2.2.1 บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1.....	55
2.2.2 บทพระราชนิพนธ์บทละครจักระบำชุดเมขลา-รามสูร ในรัชกาลที่ 2,4 และ 5.....	61
2.2.3 บทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้วในรัชกาลที่ 6.....	74

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 ความเป็นมาของการแสดงเบิกโรง เมขลา-รามสูร.....	76
สรุป.....	80
บทที่ 3 องค์ประกอบของการแสดงเบิกโรงละครในชุดมขลา-รามสูร.....	82
3.1 ขั้นตอนการแสดง.....	82
3.2 ผู้แสดง.....	84
3.2.1 การคัดเลือกผู้แสดง.....	84
3.2.2 การฝึกหัดผู้แสดง.....	89
3.3 เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	90
3.3.1 เครื่องแต่งกาย.....	91
3.3.2 อุปกรณ์การแสดง.....	101
3.4 เพลง.....	102
3.4.1 เพลงร้อง.....	102
3.4.2 เพลงปี่พาทย์.....	104
3.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง.....	106
3.6 โอกาสและสถานที่ที่ใช้แสดง.....	108
3.6.1 โอกาสที่แสดง.....	108
3.6.2 สถานที่ที่ใช้แสดง.....	110
สรุป	111
บทที่ 4 วิเคราะห์กระบวนการทำรำและกลวิธีในการรำของรามสูรในการแสดง เบิกโรงละครใน.....	114
4.1 กระบวนทำรำนั่งวิมาน.....	120
4.1.1 วิเคราะห์กระบวนทำรำนั่งวิมาน.....	153
4.1.2 กลวิธีในการรำ กระบวนทำรำนั่งวิมาน.....	158
4.2 กระบวนทำรำหน้าพาทย์เพลงคูกพาทย์.....	162
4.2.1 วิเคราะห์กระบวนทำรำหน้าพาทย์เพลงคูกพาทย์.....	185
4.2.2 กลวิธีในการรำกระบวนทำรำหน้าพาทย์เพลงคูกพาทย์.....	188

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 กระบวนทำรำโลดไล่และติดตามนางเมขลา.....	193
4.3.1 วิเคราะห์กระบวนทำรำโลดไล่และติดตามนางเมขลา.....	364
4.3.2 กลวิธีในการรำกระบวนทำรำโลดไล่และติดตามนางเมขลา.....	377
4.4 กระบวนทำรำของรามสูรกับพระอรชุน.....	387
4.4.1 วิเคราะห์กระบวนทำรำของรามสูรกับพระอรชุน.....	510
4.4.2 กลวิธีในการรำ กระบวนทำรำของรามสูรกับพระอรชุน.....	520
สรุป	524
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	530
รายการอ้างอิง.....	540
ภาคผนวก.....	543
ภาคผนวก ก.....	544
- บทเบิกโรงที่แสดงเป็นเรื่องราว.....	544
- บทพระราชนิพนธ์เบิกโรงรามสูรชิงแก้ว.....	575
- บทเบิกโรงเมขลา-รามสูร บทครุฑมุด ยมะคุปต์.....	583
- บทละครรามสูรบรรชุน แสดง ณ วังปลายเนิน.....	588
- บทเบิกโรงเมขลา-รามสูร.....	590
ภาคผนวก ข.....	595
- ประวัติและความเชื่อในด้านต่างๆ ของรามสูร.....	595
- บทบาทของรามสูรในเรื่องรามเกียรติ์.....	601
- อสูรเทพบุตร ในเรื่องรามเกียรติ์.....	612
ภาคผนวก ค.....	613
- ภาพเปรียบเทียบศิระรามสูรกับอรชุน.....	613
- ภาพพระราชประดิษฐ์ศิระรามสูร ในรัชกาลที่ 6.....	616
- ภาพการฝึกหัดกระบวนทำรำรามสูรของผู้วิจัย.....	617
ประวัติผู้เขียน.....	621

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	รำประเลง..... 28
2	รำดอกไม้เงินทอง..... 31
3	รำลุยฉายกิ่งไม้เงินทอง..... 33
4	ลักษณะผู้แสดงเป็นรามสูร (1)..... 87
5	ลักษณะผู้แสดงเป็นรามสูร (2)..... 88
6	การแต่งกายขึ้นเครื่องรามสูรด้านหน้า..... 92
7	การแต่งกายขึ้นเครื่องรามสูรด้านหลัง..... 93
8	ศิระรามสูรด้านหน้า..... 96
9	ศิระรามสูรด้านข้าง..... 97
10	ศิระรามสูรด้านหลัง..... 98
11	ศร..... 99
12	ขวานเพชร..... 100
13	เตียงที่ใช้ในการแสดง..... 101
14	วงปีพาทย์เครื่องห้า..... 107
15	วงปีพาทย์เครื่องคู่..... 107
16	ผู้แสดงกระบวนทำรามสูรนั่งวิมาน..... 121
17	ท่าเตรียมกระบวนทำรามสูรนั่งวิมาน..... 122
18	เมื่อเอย..... 122
19	เมื่อนั้น..... 123
20	รามสูร..... 123
21	สิทธิศักดิ์..... 124
22	ยักษา..... 124
23	ท่ารับ (เมื่อเอย)..... 125
24	ท่ารับ (เมื่อนั้น)..... 125
25	ท่ารับ (รามสูรสิทธิศักดิ์)..... 126
26	ท่ารับ (ยักษา)..... 126
27	อาศัยในกลีบ..... 127

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
28 เมฆา.....	127
29 เป็นที่ผาสุก.....	128
30 สำราญ.....	128
31 ทำรับ (อาศัยในกลีบ).....	129
32 ทำรับ (เมฆา).....	129
33 ทำรับ (เป็นที่ผาสุก).....	130
34 ทำรับ (สำราญ).....	130
35 มีศร.....	131
36 ขวานเพชร.....	131
37 เป็นอาวุธ.....	132
38 ฤทธิฤทธิ์.....	132
39 หยาบ.....	133
40 ช้ำ.....	133
41 กล้าหาญ.....	134
42 ทำรับ (มีศรขวานเพชร).....	134
43 ทำรับ (เป็นอาวุธ).....	135
44 ทำรับ (ฤทธิฤทธิ์หยาบช้ำ).....	135
45 ทำรับ (กล้าหาญ).....	136
46 ทั่งหกห้องสวรรค์.....	136
47 ชั้นบาดาล.....	137
48 เกรงเดช.....	137
49 ขุนมาร.....	138
50 ไม้ทานกร.....	138
51 ทำรับ (ทั่งหกห้องสวรรค์).....	139
52 ทำรับ (ชั้นบาดาล).....	140

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
53 ทำร้าย (เกรงเดชขุนमार).....	140
54 ทำร้าย (ไม้ทานกร).....	141
55 เพื่อนยังอิมเอิบ.....	141
56 กำเริบหนัก.....	141
57 ทนงศักดิ์.....	142
58 ดั่งหนึ่ง.....	142
59 ไกรสร.....	143
60 ทำร้าย (เพื่อนยังอิมเอิบ).....	143
61 ทำร้าย (กำเริบหนัก).....	144
62 ทำร้าย (ทนงศักดิ์ดั่งหนึ่ง).....	144
63 ทำร้าย (ไกรสร).....	145
64 อ่าองค์.....	145
65 ทรง.....	146
66 ทิพย์.....	146
67 อารมณ์.....	147
68 จับขวาน.....	147
69 ฤทธิรอน.....	148
70 แล้ว.....	148
71 เหาะมา.....	149
72 ทำร้าย (อ่าองค์ทรงทิพย์).....	149
73 ทำร้าย (อารมณ์).....	150
74 ทำร้าย (จับขวานฤทธิรอน).....	150
75 ทำร้าย (แล้วเหาะมา).....	151
76 ทำนึ่งคุกเข้า.....	163
77 ทำไห้ว (ถวายบังคม).....	163
78 ทำไห้ว.....	164
79 ทำหีบขวาน.....	164

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
80 ทำจับคว่ำตั้งเข้าซ้าย.....	165
81 ทำเก็บแหวกมือ.....	165
82 ทำขึ้นทางซ้าย.....	166
83 ทำแหวกมือเดียว.....	166
84 แหวกมือตั้งเหลี่ยม.....	167
85 ทำขึ้นทางขวา.....	167
86 ทำขยับยกเท้าขวา.....	168
87 ทำขยับยกเท้าซ้าย.....	168
88 ทำเก็บ.....	169
89 ทำขยับยกเท้าขวา.....	169
90 ทำขยับยกเท้าซ้าย.....	170
91 ทำยึดกระทบผาลาหน้า.....	170
92 ทำกระทบสันเท้าขวาก้มหน้า.....	171
93 ทำกระทบสันเท้าซ้าย เหยหน้า.....	171
94 ทำกระทบสันเท้าขวา หน้าตรง.....	172
95 ทำเก็บผาลาหน้า.....	172
96 ทำขึ้นทางซ้าย.....	173
97 ทำขยับยกเท้าขวา.....	173
98 ทำยกเท้าขวาหน้าอัด.....	174
99 ทำลงเหลี่ยมหน้าอัด.....	174
100 ทำกระทบสันเท้าซ้าย.....	175
101 ทำกระทบสันเท้าขวา.....	175
102 ทำกระทบสันเท้าซ้าย.....	176
103 ทำเก็บ.....	176
104 ทำขึ้นทางซ้าย.....	177
105 ทำยึดยุบลงวง.....	177
106 ทำถอนเท้าเงือ.....	178

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
107 ทำกระทืบเท้ามือตั้ง.....	178
108 ทำยืดอุบหันหน้าซ้าย.....	179
109 ทำยกเท้าขวาหน้าอ็ค.....	179
110 ทำลงเสี้ยว.....	180
111 ทำขึ้น.....	180
112 ทำขยับลงวง.....	181
113 ทำขึ้นทางขวา.....	181
114 ทำขยับยกเท้าขวา.....	182
115 ทำเก็บปาดมือ.....	182
116 ทำก้าวขวาไขว้.....	183
117 ทำก้าวหน้าซ้าย.....	183
118 ทำยกเท้าขวา.....	184
119 ทำขึ้นเท้าซ้าย.....	184
120 รวดเร็ว (ผาลา).....	196
121 ค้างหนึ่ง (ผาลา)	197
122 ลมพัด.....	198
123 เฉวียนฉวัด (ผาลา).....	199
124 มาในเวหา (ผาลา).....	200
125 เข็มออกจากกลีบ.....	201
126 เมฆมา.....	202
127 อสุรา.....	203
128 เห็นแก้ว.....	204
129 แว่วไว.....	205
130 ชิ่งนางเมขลา.....	206
131 มาโยนเล่น.....	207
132 ยั้งเห็น.....	208

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
133 ยิงชอบ (ยิงใหญ่).....	209
134 อังฆมาสัย (ยิง).....	210
135 ยิงพิศ.....	211
136 ยิงติด.....	212
137 ต้องใจ.....	213
138 อยากจะใคร่ได้ดวง.....	214
139 จินดา.....	215
140 หมายถึง.....	216
141 เข่น.....	217
142 เขี้ยว.....	218
143 จะราญรอน.....	219
144 กรกุมขวานเพชร.....	220
145 เจื่อ.....	221
146 ง่า.....	222
147 แผ่นโผน.....	223
148 โจนไปในเมฆา.....	224
149 เข้าไถ่ นางเมขลาด้วยฤทธิ์.....	225
150 ท่าแหวกครั้งที่ 1 ท่าที่ 1 แหวกสองมือ.....	226
151 ท่าแหวกครั้งที่ 1 ท่าที่ 2 ขึ้นเวทีซ้าย.....	227
152 ท่าแหวกครั้งที่ 1 ท่าที่ 3 ท่าไม่มี.....	228
153 ท่าแหวกครั้งที่ 1 ท่าที่ 4 ถูอก.....	229
154 ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 1 แหวกมือเดียว.....	230
155 ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 2 ขึ้นทางซ้าย.....	231
156 ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 3 ไม่มี.....	232
157 ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 4 นาง.....	233
158 ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 5 ไปซ่อน.....	234

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
159	ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 6 อยู่.....	235
160	ท่าแหวกครั้งที่ 2 ท่าที่ 7 ที่ไหน.....	236
161	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 1 แหวกสองมือ.....	237
162	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 2 ขึ้นทางซ้าย.....	238
163	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 3 ไม่มี.....	239
164	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 4 คีละ.....	240
165	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 5 ญ.....	241
166	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 6 พบ.....	242
167	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 7 จะมา.....	243
168	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 8 ให้ตาย.....	244
169	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 9 ขยับลง.....	245
170	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 10 ที่นี่.....	246
171	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 11 มีเมฆก้อนใหญ่.....	247
172	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 12 นาง.....	248
173	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 13 ซ่อน.....	249
174	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 14 อยู่.....	250
175	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 15 ในนี้เป็นแน่.....	251
176	ท่าแหวกครั้งที่ 3 ท่าที่ 16 คีละ.....	252
177	ท่าแหวกสองมือ (แหวกเจอ).....	253
178	ท่าเหม่.....	254
179	เมื่อนั้น.....	255
180	นวลนางเมขลา.....	256
181	มารศรี.....	257
182	เลี้ยว.....	258
183	ล่อ.....	259
184	รามสูรสูริ.....	260
185	กร โยนมณี.....	261

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
186 ทำทำนองเอือนจินดา (ทำที่ 1).....	262
187 ทำทำนองเอือนจินดา (ทำที่ 2).....	263
188 ทำทำนองเอือนทำสอดสร้อยมาลา.....	264
189 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 1 (น้อย นิ น้อย นอย น้อย).....	265
190 ทำรับ เชิดฉิ่งตัวที่ 1 (ทำที่ 1).....	266
191 ทำรับ เชิดฉิ่งตัวที่ 1 (ทำที่ 2).....	267
192 ทำรับ เชิดฉิ่งตัวที่ 1 (ทำที่ 3)	268
193 ทำรับ เชิดฉิ่งตัวที่ 1 (ทำที่ 4).....	269
194 ทำร้องเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำจับหงายแขนตั้ง.....	270
195 ทำที่ประหนึ่ง.....	271
196 จะให้แก้ว.....	272
197 กรอกแสงพรายพราวบนหัตถา.....	273
198 ครั้นรามสูร.....	274
199 ไไล.....	275
200 เลี้ยวมา.....	276
201 กัลยาราล่อ.....	277
202 ทำเก็บไไลนางเมขลา (ทำนองเอือน).....	278
203 อสุรี.....	279
204 ทำหม่นนางเมขลา (ทำนองเอือน).....	280
205 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 (น้อย นิ น้อย นอย น้อย).....	281
206 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 1.....	282
207 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 2.....	283
208 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 3.....	284
209 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 4.....	285
210 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 5.....	286

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
211 ทำรับเชิดฉิ่งตัวที่ 2 ทำที่ 6.....	287
212 ทำจับหงายตั้งมือ (ทำนองเอื้อนเชิดฉิ่ง ตัวที่ 3).....	288
213 นางแกลิ่ง.....	289
214 เลี้ยวลัด.....	290
215 ฉวัด.....	291
216 เฉวียน.....	292
217 เวียนไปตามจักร.....	293
218 ทำเดินตามจังหวะเอื้อน.....	294
219 ทำเดิน โคมสามใบ.....	295
220 ทำราสี(ทำนองเอื้อน).....	296
221 ทำสอดสูง.....	298
222 ทำโคมสองใบ.....	299
223 ทำเต็นสายไหล.....	301
224 ทำเต็นคว่ำดวงแก้วมณี.....	302
225 ทำคว่ำดวงแก้วมณี.....	303
226 ทำเหม่คี่ละ.....	304
227 ทำจับคว่ำว้างขึ้นลง (ทำนองเอื้อน).....	305
228 มือหนึ่ง.....	306
229 ชูดวงมณี.....	307
230 ทำที่เยาะเขี่ย.....	308
231 กุ่มกันท์.....	309
232 ทำเคื่อง.....	310
233 ทำเหม่.....	311
234 เมื้อเอย.....	312
235 เมื่อนั้น.....	313

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
236 รามสูรฤทธิแรง.....	314
237 แจ็ง.....	315
238 จัน.....	316
239 แสงแก้วจับตา.....	317
240 พรายพรรณ.....	318
241 กุมภัณฑ์.....	319
242 กริ้วโกรธ.....	320
243 คีอไฟ.....	321
244 เหม่ เหม่ เมขลา.....	322
245 นารี.....	323
246 กุจะล้าง.....	324
247 ชีวี.....	325
248 เสียให้ได้.....	326
249 กวัดแกว่งขวานเพชร.....	327
250 ดั่งเปลวไฟ.....	328
251 กี่ขว้างไปด้วย.....	329
252 กำลั้งฤทธิ์.....	330
253 มิได้ต้องกายกัลยา.....	331
254 ยักษาคือคดกาล.....	332
255 ทะยานจิตร.....	333
256 โลดได้.....	334
257 พัลวัน.....	335
258 กระชั้น.....	336
259 ชิด.....	337
260 ตามติด.....	338

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
261	ควัว..... 339
262	ไขว้..... 340
263	เยาว..... 341
264	มาลย์..... 342
265	ท่าเหม่..... 343
266	ท่าแก้ง (หันหลัง)..... 344
267	ท่าขว้างขวาน..... 345
268	ท่าเก็บขวาน ขยับมอง..... 346
269	ท่าเหม่ มือขวา..... 347
270	ท่าแก้ง (หันหน้า)..... 348
271	ท่าเก็บขวาน ขยับมอง..... 349
272	ท่าโกรธ..... 350
273	ท่าขยับลงวง..... 351
274	ท่าชักแป้งผัดหน้า..... 352
275	ท่ากระชั้นชิด (ต่อสอก)..... 353
276	ท่าเงื้อ..... 354
277	ท่าเก็บ..... 355
278	ท่าควัว มือขวา..... 356
279	ท่าควัว มือซ้าย..... 357
280	ท่าปาดมือ..... 358
281	ท่าควัวมือขวา..... 359
282	ท่าควัวดวงแก้วมณี..... 360
283	ท่าแสงแก้วเข้าตา..... 361
284	ท่าชักแป้งผัดหน้า..... 362
285	การขว้างขวานแบบปล่อยขวาน จังหวะที่ 1..... 381

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
286 การขว้างขวานแบบปล่อยขวาน จังหวะที่ 2.....	381
287 การขว้างขวานแบบปล่อยขวาน จังหวะที่ 3.....	382
288 การขว้างขวานแบบปล่อยขวาน จังหวะที่ 4.....	382
289 การหลบขวานด้วยมือขวา จังหวะที่ 1.....	383
290 การหลบขวานด้วยมือขวา จังหวะที่ 2.....	383
291 การหลบขวานด้วยมือซ้าย จังหวะที่ 1.....	384
292 การหลบขวานด้วยมือซ้าย จังหวะที่ 2.....	384
293 พบพระอรชุน.....	391
294 เทเวศร์.....	392
295 เรื่องเดชศักดิ์ดา.....	393
296 กล้าหาญ.....	394
297 มือถือพระขรรค์สุรگانต์.....	395
298 เหาะผ่าน.....	396
299 หน้ามา.....	397
300 ก็ขัดใจ.....	398
301 ขบเขี้ยว.....	399
302 เคี้ยวฟัน.....	400
303 ทำอำนาจ.....	401
304 ฟาดเสียงสนั่น.....	402
305 ห้วนไหว.....	403
306 แล้วย่องตวาด.....	404
307 ประกาศไป.....	405
308 ว่าเหยยผู้ใด.....	406
309 อหังการ.....	407
310 นามกรเป็นไฉน.....	408
311 จึงอาจอง.....	409

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
312 ทนงใจ.....	410
313 เหาะทยาน.....	411
314 ผ่านหน้า.....	412
315 ตัวกู.....	413
316 ผู้ทรงศักดิ์.....	414
317 ชื่อว่ารามสูร.....	415
318 อสุรี.....	416
319 อานุภาพ.....	417
320 ปราบได้.....	418
321 ท้าวไครจักร.....	419
322 สุรารักษ์.....	420
323 เกรงฤทธิ์.....	421
324 ทุกราศี.....	422
325 ไม่รู้หรือ.....	423
326 กองอัคคี.....	424
327 มิ่งนี้.....	425
328 จะม้วย.....	426
329 ชีวัน.....	427
330 ทำรับบทพระอรชุน (ร้องตอบวาจา).....	428
331 ทำรับบทพระอรชุน (ชื่อว่าพระอรชุนแก่ล้าวก๊ว).....	429
332 ทำรับบทพระอรชุน (ใช้ว่าเหยียบเศียรขุนมาร).....	430
333 ทำรับบทพระอรชุน (อันตัวของมิ่งเป็นไฉน).....	431
334 ทำรับบทพระอรชุน (ก๊วยงจับมัดเอามาได้).....	432
335 ทำรับบทพระอรชุน (ตัวมิ่งสองจะชิงชัย).....	433
336 เมื่อเอย.....	434
337 เมื่อนั้น.....	435
338 รามสูรสิทธิศักดิ์.....	436

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
339	ชัถนี..... 437
340	ฟังพระอรชุน..... 438
341	พาที..... 439
342	โอรธดงอศคี..... 440
343	ใหม่ฟ้า..... 441
344	กรกวมขวานเพชรกวัดแกวง..... 442
345	ตาแดง..... 443
346	เขม้น..... 444
347	เข่นฆ่า..... 445
348	สำแดงเพลงฤทธิ..... 446
349	มหีมา..... 447
350	ยักขาเข้าไล..... 448
351	รอนราญ..... 449
352	เมื่อนันนงค้พระอรชุน..... 450
353	ใจหาญ..... 451
354	รับรอง..... 452
355	ปอง..... 453
356	กัน..... 454
357	ประจัญบาน..... 455
358	แผ่นทะยาน..... 456
359	เข้าต่อกุมกันท์..... 457
360	กรชัยจับเศียรอสุรา..... 458
361	กรขวางาดเจือ พระแสงขรรค้..... 459
362	กรอกกลับ..... 460
363	สัปยุทพลวัน..... 461
364	เสียงสนั่นครันครันเมฆา..... 462
365	เมื่อเฮย..... 463

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
366	เมื่อนั้น..... 464
367	จิงรามสูร..... 465
368	ยักษา..... 466
369	ประจัญกร..... 467
370	รอนราญ..... 468
371	เทวา..... 469
372	โจนขึ้น..... 470
373	เหยียบบ่าด้วยฤทธิ..... 471
374	ฉวยจับชฎา..... 472
375	ง่าขวาน..... 473
376	จะสังหารด้วยกำลังยักษี..... 474
377	พระอรชุนเรื่องฤทธิ์ราวีก็สลัด..... 475
378	อสุรีเสียดัน..... 476
379	แล้วโจนขึ้น..... 477
380	เหยียบไหล่ยักษา..... 478
381	กรขวากจับฟาดด้วยพระขรรค์..... 479
382	รามสูรรับรอง..... 480
383	ป็อง..... 481
384	กัน..... 482
385	แล้วหันสลัด..... 483
386	กระเด็นไป..... 484
387	พระอรชุน..... 485
388	ก็ฟัด..... 486
389	ลงจากบ่า..... 487
390	ยักษาจับบาท..... 488

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
391 ทั้งสองได้.....	489
392 ฟาดเข้ากับเหลี่ยมเมรุไกร.....	490
393 เสียงสนั่นหวั่นไหวทั่วโลก.....	491
394 อันเขาพระสุเมรก็เอนทรุด.....	492
395 ด้วยกำลังฤทธิ์แก่ลี้วกล้ำ.....	493
396 องค์พระอรชุนเทวา.....	494
397 ก็มีวรมรณาทันใด.....	495
398 ทำจับเหวี่ยงเข้าประตูล้ำ (เพลงร้าว).....	496
399 ทำยิ้ม.....	497
400 ครั้นว่าชนะ.....	498
401 แก่สงคราม.....	498
402 มีความชื่นชมเกษมศรี.....	499
403 แกว่งแขนปานแสงอรุณี.....	499
404 เหาะไปอยู่ที่.....	500
405 ด้วยว่องไว.....	500
406 กราวรำ (ท่าที่ 1).....	501
407 กราวรำ (ท่าที่ 2).....	501
408 กราวรำ (ท่าที่ 3).....	502
409 กราวรำ (ท่าที่ 4).....	502
410 กราวรำ (ท่าที่ 5).....	503
411 กราวรำ (ท่าที่ 6).....	503
412 กราวรำ (ท่าที่ 7).....	504
413 กราวรำ (ท่าที่ 8).....	504
414 กราวรำ (ท่าที่ 9).....	505
415 กราวรำ (ท่าที่ 10).....	505
416 กราวรำ (ท่าที่ 11).....	506
417 กราวรำ (ท่าที่ 12).....	506

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
418 กราวร่า (ทำที่ 13).....	507
419 กราวร่า (ทำที่ 14).....	507
420 ทำขยับลงวง.....	508
421 ทำกระโดดลงเหลี่ยม.....	508
422 ทำแก้ง.....	509
423 ทำซึกแบ่งผัดหน้า.....	509
424 เปรียบเทียบศิระอินทรีชนิดกับรามสูร.....	613
425 ศิระอินทรีชนิดและรามสูรด้านข้าง.....	614
426 ศิระอินทรีชนิดกับศิระรามสูรด้านหลัง.....	615
427 ศิระรามสูร แบบเปิดหน้า.....	616
428 ต่อกระบวนการทำรามสูร จากอาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ.....	617
429 สัมภาษณ์ อาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ.....	617
430 ต่อกระบวนการทำรามสูรรบอรชุน.....	618
431 อาจารย์อุดม อังสุธร และอาจารย์ทองสุข จำริญพฤกษ์ แสดงกระบวนการทำรามสูร รบอรชุน.....	618
432 ต่อกระบวนการทำรำ จากอาจารย์ประดิษฐ์ ศิลปสมบัติ.....	619
433 ต่อกระบวนการทำรำจากอาจารย์ประเมษฐ์ บุญชะชัย.....	619
434 ต่อกระบวนการทำรามสูรกับนางเมขลา จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม.....	620
435 ต่อกระบวนการทำรามสูรกับนางเมขลา จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม.....	620

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางเปรียบเทียบรำเบิกโรงชุดรำประเลง กับ ชุดดอกไม้เงินทอง.....	17
2 ตารางเปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์ เมขลา-รามสูร ในยุคต่างๆ	73
3 ตารางเปรียบเทียบบทพระอรชุน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 6...	74
4 ตารางเปรียบเทียบบทรามสูรบทพระอรชุน.....	75
5 ตารางเปรียบเทียบการใช้คำในบทของรามสูร พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1.....	75
6 ตารางแสดงความแตกต่างของกระบวนทำรำรามสูรนั่งวิมาน.....	152
7 ตารางแสดงท่ารำตีบทตามความหมาย.....	153
8 ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างท่ารับในกระบวนทำรามสูรนั่งวิมาน.....	155
9 ตารางแสดงการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย.....	156
10 ตารางแสดงการใช้ทิศทางในกระบวนทำรำรามสูรนั่งวิมาน.....	157
11 ตารางแสดงการใช้ท่ารำในเพลงคูกุพาทย์.....	186
12 ตารางแสดงการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายในการรำหน้าพาทย์.....	187
13 ตารางการใช้ทิศทางในการรำหน้าพาทย์เพลงคูกุพาทย์.....	187
14 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในการรำเพลงรื้อร้อย.....	363
15 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงเชิดฉิ่ง.....	365
16 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงนาคราช.....	368
17 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงเชิด.....	370
18 ตารางแสดงการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ในกระบวนท่าโลดไล่และติดตามนางเมขลา.....	371
19 ตารางแสดงการใช้ทิศทางในกระบวนท่ารำโลดไล่และติดตามนางเมขลา.....	373
20 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงร่าย (บทเจรจา).....	510
21 ตารางแสดง ท่ารำที่ใช้ในเพลงเขมรสุดใจ.....	513
22 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงร่าย (บทบรรยาย).....	514
23 ตารางแสดงท่ารำที่ใช้ในเพลงกราวรำ และเพลงเชิด.....	515
24 ตารางแสดงการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายในกระบวนทำรบบรามสูรกับพระอรชุน.....	517
25 ตารางแสดงการใช้ทิศทางในกระบวนทำรบบรามสูรกับพระอรชุน.....	519

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
1	แผนผังประเภทการแสดงเบิกโรง.....	26
2	แผนผังลำดับแนวทางการสืบทอดกระบวนการร่ำรามสูรในการแสดงเบิกโรง.....	78
3	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีกระบวนการร่ำรามสูรนั่งวิมาน.....	158
4	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวที กระบวนการรำเพลงคูกุพาทย์.....	188
5	แผนผังการเปรียบเทียบขั้นตอนยึดกระทบเท้า.....	189
6	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีในลักษณะวงกลม.....	374
7	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีในลักษณะ โคมสองใบ.....	375
8	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีในลักษณะ โคมสามใบ.....	375
9	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีในลักษณะเส้นตรง.....	376
10	แผนผังการใช้พื้นที่บนเวทีในกระบวนการร่ำรามสูรกับพระอรชุน.....	520

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย